

Diplomantka: **Tereza Koubková**

Název práce: *Sucho bylo, je a bude. Nebo ne? Etnografický výzkum vybraných městských vinic v Praze*

Děkuji za možnost přečíst a oponovat práci Terezy Koubkové o vnímání sucha pražskými vinaři. Jedná se o příspěvek k environmentální antropologii, konkrétně ke studiu ekosystémových vazeb a vrstev lokální žité zkušenosti s proměňujícími se klimatickými podmínkami. Za téma práce bylo zvoleno zkoumání fenoménu změny klimatu, jeho vnímání a dopadů na konkrétní lokality - vybrané pražské vinice. Studentka prováděla intenzivní zúčastněné pozorování, vstupovala do vztahů s „aktéry“ světa pražských vinic a s pěti vinaři vedla formální rozhovory.

Antropologie má prostřednictvím etnografického výzkumu ke studovanému tématu mnoho co říci. Pozitivní je rovněž rozhodnutí diplomantky dělat výzkum „doma“; jsou více než dobré důvody pro to obracet pozornost k méně „exotickým“ místům, životům a světům, jejichž příběhy může antropolog vyprávět dále. Na následujících řádcích budu komentovat nejasnosti, slabiny a nedostatky, které jsem v práci našla. To ale neznamená, že práci hodnotím negativně. Doufám, že kritický posudek bude přínosný pro živou obhajobu, které se bohužel z rodinných důvodů nemohu zúčastnit a diplomantce se tímto omlouvám.

Hned na úvodních stránkách jsem narazila na dva momenty, kterým autorka textu nevěnuje pozornost, ale které z mého pohledu předmět práce ovlivňují/zkreslují. Zaprvé, dlouhodobé předpovědi změny klimatu a krátkodobé předpovědi počasí jsou dva různé fenomény, a nelze zjednodušeně říci, že lidé mají důvod nevěřit ve změnu klimatu, protože se nevyplňují krátkodobé předpovědi počasí. Antropolog zde dělá stejnou epistemologickou chybu jako jeho informanti. Zadruhé, sucho není pouze důsledkem změny klimatu. Významnou úlohu sehrávají i jiné lidské zásahy do přírodních procesů a podoby krajiny, způsoby hospodaření včetně zemědělství, výstavby, vodohospodářství atd. Pokud tyto mnohovrstevnaté souvislosti nejsou ani rámcově zmíněny a sucho je prezentováno jako dopad klimatické změny, ztrácíme ze zřetele něco zásadního.

Struktura práce je koncipována v elegantním oblouku a pro čtenáře je celkem snadné sledovat tok autorčiných myšlenek. Druhá kapitola nazvaná Vědomostní zázemí je ale - pokud jde o styl psaní - velice těžkopádná a „suchá“ (takže k tématu). Ačkoliv oceňuji, že autorka poctivě přistoupila k nutnosti sebereflexe a důsledně osvětluje metodologický přístup, způsoby vytváření dat a vlastní pozicionalitu, domnívám se, že se nechala strhnout touhou sdílet autoetnografické nadšení. Čtenář je konfrontován s velkým počtem dlouhých úvah či úryvků z terénního deníku, které s vlastním tématem nesouvisejí víc než vzdáleně. Pokud by se autorka byla rozhodla pod dojmem z terénní práce koncipovat svou diplomní práci jako příspěvek k metodologii autoetnografie, bylo by to ospravedlnitelné. Takto jsem na s. 49 (ze sedmdesáti) již nedočkavě vyhlížela analýzu dat, která řekne něco ke zvolenému zacílení práce.

Pokud jde o jazykovou stránku práce, považuji ji za uspokojivou. Jen výjimečně se vyskytují nemotorné formulace: „Projekt je cenný v tom, že kombinuje přírodní a sociální vědy, klade si za cíl zvýšit participaci běžných občanů do rozhodování a zaměřuje se nejen na sbírání vědeckých poznatků, ale i na jejich **osvětě**.“ Jejich koho? Osvěta poznatků smysl nedává, nejspíš je zde míněna komunikace odborných poznatků směrem k „laické“ veřejnosti. Je na místě klást si otázku, zda dává smysl „odbornou“ a „neodbornou“ veřejnost odlišovat, když „nevědci“ jsou často držitelé vědění (schází mi lepší český překlad pojmu *knowledge holders*), o kterém diplomatka píše jako o vernakulárním.

Citace autorů jako Haraway, Tsing či Latour je dnes, zdá se, pro studenty enviro-antro oborů povinná. Vícekrát zmiňovaný Eriksen patří do poněkud odlišného myšlenkového proudu, slyšela jsem ho se na přednášce ptát, proč je třeba zavádět komplikované teorie o více-než-lidském světě, když uvažování v ekosystémových souvislostech á la Bateson otevírá mysl stejně dobře. Je mi zde bližší spíše uvažování Eriksena, nicméně pokud diplomatku oslovují současní autoři aktivně nabourávající iluzi o dělbě lidského a mimolidského světa, měla by se vyhnout (navíc opakovaným) romantizujícím formulacím o „blízkém soužití s přírodou“. Jen velmi zřídka jsem narazila na pravopisnou chybu („Jak říká Kuřík v doslovu Scottovi knihy.“). Autorka pracuje s aktuálními českými i anglickými zdroji, a ačkoliv jsou odkazy na některé prameny výrazně častější než na jiné (např. Crate, Žalud et al.), považuji úroveň práce s odbornou literaturou za příkladnou.

Nyní k analýze dat a hlavním zjištěním práce. (Studentka uvedla jako motto jedné z úvodních kapitol citát Hammersley & Atkinson o imperativu „produkce vědění“, takže ji zde беру za slovo.) Jako hlavní poznatek výzkumu je prezentována teze o **stálosti**, která se **mění** na základě **provázanosti**. Tezi chápu tak,

že se týká faktoru stability ve světě vinohradů, která je ale pružná (proměnlivá) v závislosti na jiných faktorech, které jsou nestabilní a které se vzájemně ovlivňují. Četla jsem formulaci mnohokrát, ale nezdá se mi, že by byla v nějakém ohledu objevná. Především tedy není objasněno, jak poměrně obecný a známý poznatek souvisí s tématem vnímání sucha coby dopadu klimatické krize. Vzhledem k tomu, jak měla studentka dobře připravenou půdu pro etnografický terén, jak svědomitě k úkolu přistoupila a jak dlouho se výzkumu věnovala je mi líto, že se nedozvídáme nic o tom, jak či vůbec zda vinaři reflektují roli jednotlivce (tedy jich samých) a zvoleného způsobu života/práce v globálních environmentálních procesech. Jak vidí vinaři sami sebe - jako náhodné aktéry, oběti „zlomyslnosti přírody“, odpovědné správce (mám chuť napsat „pastýře révy“)? S tím souvisí další zásadní výtky, a sice že autorka předkládá výpovědi vinařů popírajících či zpochybňujících relevanci problému klimatické změny, aniž by věděla (nebo čtenáři prozradila) něco více o **světech samotných vinařů**. Antropolog by měl rozkrývat rozměry, vazby a vrstvy, nikoliv přistupovat k jednotlivým účastníkům výzkumu jako k číslu 1-5, bez pojednání o souvislosti jejich přístupu ke změně klimatu s jejich světonázory, zázemím, vzděláním atd. Nevíme o vinařích víc než to, že jsou vinaři v Praze. Vsadím se, že vysvětlení jejich postojů leží ještě jinde než v tom, že mají špatnou zkušenost s Českým hydrometeorologickým ústavem.

Výzkum ale poodhaluje témata, která určitě za pozornost stojí, a která jsou někdy pouze okrajově zmíněna, někdy stručně pojednána. Vypíšu zde několik aspektů, které pro mě z textu vystupovaly jako pozoruhodné stopy, po kterých by (bývalo) bylo vhodné jít důsledněji. 1) Teplejší podnebí jako něco pozitivního pro vinařství, jak to známe z médií, se ve výzkumu nepotvrdilo. Do jaké míry mají vinaři možnost ovlivňovat/korigovat mediální obraz vinařství proměňujícího se v důsledku měnícího se klimatu? 2) Klíčový rozměr „načasování“, tedy sladění temporalit různých aktérů a eventuelně nemožnost tohoto sladění v důsledku výkyvů počasí, je v práci rozpoznán, ale mohl být využit více. 3) Extrémně zajímavé jsou výpovědi vinařů o révě - rozmazlovat, týrat, réva spí, révě jde o kejhák atd. Co můžeme o jejich vztahu k révě vyčíst ze způsobu, jakým o ní mluví?

Až v samém závěru práce, na posledních deseti stranách, jsou patřičně uvedeny teoretické koncepty typu ANT nebo vernakulárního vědění. Může to vycházet z jiného způsobu vedení diplomních prací na daném pracovišti, ale kdyby autorka teorie promýšlela dříve (nedokážu posoudit, zda se to týká celého výzkumu, nebo pouze struktury textu diplomní práce), měla by možnost je více využít v analýze.

Z četby si odnáším několik cenných podnětů k úvahám o tématech, která mě odborně zajímají (např. neexistence objektivní definice sucha nebo charakter vztahu vinaře a révy). To, co autorka prezentuje jako klíčová zjištění (nedůvěra ve změnu klimatu kvůli špatné zkušenosti s předpověďmi počasí, nebo teze o závislosti akceptace-mitigace-adaptace, která navíc není dostatečně podpořená odkazy na literaturu), vidím spíš jako sporné. Výzkum měl podle mého názoru odborný potenciál, který nebyl zcela využit. Podstatné je však také to, že z textu číší upřímný zájem autorky o téma, ponor do výzkumu, poctivý přístup k vypracování diplomního úkolu, odvaha vyrovnávat se s úskalími i se k nim veřejně přiznat.

Bodové hodnocení: 15 bodů

Doporučení k obhajobě: Nabízím diplomantce, aby se vyrovnala s mou výtkou, že nevíme o světech vinařů mnoho a že tudíž nemůžeme činit závěry o jejich postojích k suchu. V případě živé a asertivní obhajoby bych nic nenamítala proti známce výborně.

V Novém Městě na Moravě, 7. září 2021

Zdenka Sokolíčková, Ph.D.

research fellow // postdoctoral fellow // guest researcher

University of Hradec Králové // University of Groningen // University of Oslo

tel: +420 732 765 950

zdenka.sokolickova@uhk.cz // z.sokolickova@rug.nl // zdenka.sokolickova@sai.uio.no